

A jó élet lehetősége

Etika a huszonegyedik században

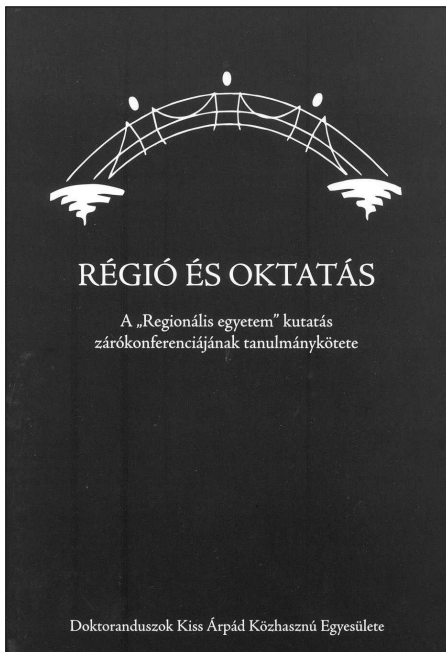
Amikor az Iskolakultúra főszerkesztője etikai összeállítást kért tőlünk, számtalan ötletünk támadt. Úgy gondoltuk, fölépíthetnénk például a szövegek egymásra következését egyfajta „axiomatikus” módszerrel, az egyszerű fogalmak magyarázatával kezdve, majd egyre átfogóbb összefüggésekre mutatva, elérkezhetnénk az etika valamilye mai épületéhez. Egy másik verzió az etikatörténet áttekintése lenne, egy harmadik pedig a kortárs égető etikai problémák ismertetése és az álláspontok vizsgálata. Végül egy további változat mellett döntöttünk. Az etikának nincs egyetlen rendszere, és fogalmi valójában egészen egyszerűek, melyeket mindenki megért. Az etikatörténet bár igazán izgalmas terület, inkább egyetemi tankönyvbe kívánkozik. A kortárs égető problémák ismertetése, igen, ez talán sokakat érdekelne, ám akkor elmaradna néhány „elméleti” és tágabb, kultúrtörténeti összefüggés – ám ez utóbbi kettő együtt, gondoltuk, talán érdeklődésre tarthat számot. Aztán olyan megoldást választottunk, melyben mindből van egy kicsi, és egy diákkori kérdésünkre is választ kínál.

Már egyetemista korunkban fölítettük a kérdést, hogy miért olyan unalmasak az etika előadások, és miért érdekel oly keveseket. A felnövekvő generációk egyre kevésbé veszik át kritikátlanul korábbi korok gondolkodási és etikai rendszereit, különösen azokat, melyek szabályokban fölépítve akarják elmagyarázni, hogy mi a jó, és miért kell jónak lenni. Ugyanakkor az etikai alapállások, az emberek, a kollégák, barátaink, a közéleti szereplők morális attitűdje munkahelyen, családban, a médiában, közlekedési eszközökön napi beszédtema. Ha távollévő ismerősünk vagy közismert személy moralitásáról hallunk társaságban beszélni, azonnal érdeklődést tanúsítunk, és a társalgás felélénkül. Mintha nagyon is érdekelne mások és a magunk moralitása, miközben egyáltalán nem érdekelnek az erről szóló teóriák. Lehet, hogy ha érdekesen adnánk elő az etikát, vagyis érdekeinknek megfelelően érzékeltetnék, hogy közvetlenül rólunk, minden egyes tudatos cselekedetünkről, és a magunk, közösségünk, sőt – bár nagy szavaknak látszanak, de talán a szövegek végigolvasása után világossá válik az összefüggésük – az emberiség jövőjéről van szó, akkor érdeklődést váltana ki?

Az etikát Kant tette modernné, aki azt állította, hogy az etika nem előre gyártott szabályok gyűjteménye, hanem gondolkodás saját cselekedeteinken. Ha nem úgy fogunk hozzá az etikához, hogy „ez meg ez a jó”, „ezt kell követni”, hanem egyszerűen azt állítjuk, hogy mindannyiunknak cselekednie kell, és tudjuk, hogy választhatunk cselekvési lehetőségek közt, továbbá e választásban mindig szerepet játszik, hogy mely cselekvést tartjuk jónak, jobbnak vagy kevésbé jónak, akkor már az etikánál vagyunk. Nem a rendszernél, hanem az etikai gondolkodásnál. Kant óta az etika töprengés azon, hogy melyik cselekvést válasszam, mi a jó, szabadságomat hogyan használjam. Ha az etikát tehát megpróbáljuk úgy bemutatni, mint kortárs nagy gondolkodók töprengéseit arról, hogy napjainkban mi tekinthető jónak, mi a jó élet vagy mit kell tennünk, akkor talán a szövegek érdeklődést válthatnak ki. Arról nem is beszélve, hogy az utóbbi évtizedekben az etika az általános figyelem középpontjába került, Vizi E. Szilveszter, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke egy előadásában egyenesen azt állította, a huszonegyedik század az etika százada lesz. A tudomány halad előre, és egyre többet tud a világban tenni. De vajon meg szabad-e tennie, amit meg tud tenni? Erre már a tudósok nem mint tudósok válaszolnak, hanem másokkal együtt; a társadalomban élő emberek, a politikusok, a tudósok együtt válaszolhatnak fölteve a kérdést, milyen világot akarunk és mik vagy kik akarunk lenni, hogyan lesz jó az életünk. Hogy ez a töprengés izgalmas, felelősségünket kihívó, akár drámai is lehet, azt reméljük, az itt következő szövegek némelyike kellően érzékeltetni fogja.

A közreadott írásokban találhatunk összefoglalót a huszadik századi etikáról, a kortárs etikai irányzatokról és az etika jelenlegi helyzetéről, a demokráciáról mint etikára alapozott társadalmi együttélési módról, az etikai alapfogalmakról, a harmadik felvilágosodásról, az etika hasznosságáról, a jó és a rossz fogalmáról, a jó élet lehetőségéről, néhány kortárs szerző álláspontjáról, felelősségünkről egy szenvedésektől és rossztól sújtott világban, a cselekvés elméletéről, az iszlám erkölcsfilozófiájáról, a politika erkölcséről, a minden embert összekötő morális minimumról. Összeállításunkkal nem kívánjuk egy általánosan elfogadható etikai rendszer illúzióját kelteni. De az elgondolkodtató, egyéni életünk vezetéséhez és közös jó életünk meghatározásához kapcsolódó írásokkal talán hozzájárulhatunk az etikai diskussziók további élénküléséhez.

Boros János – Orbán Jolán

*A Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú
Egyesülete könyveiből*